

Προβληματισμός ανάμεσα στο ναι και στο όχι

Συνέντευξη με τον Γάλλο φιλόσοφο Ετιέν Μπαλιμπάρ

Με την ευκαιρία της επίσκεψης του Ετιέν Μπαλιμπάρ στη Θεσσαλονίκη είχαμε - τρεις φίλοι, Α. Στυλιανού, Π. Παναγιωτόπουλος, Μιχ. Μπαρτσιδής - μια συζήτηση μαζί του, στην οποία κυριάρχησε, φυσικά, το ζήτημα της Ευρώπης. Δημοσιεύουμε στην «εποχή» ένα απόσπασμα που αναφέρεται στην καυτή επικαιρότητα του γαλλικού δημοψηφίσματος. Πέραν του ενδιαφέροντος για τη θέση του ίδιου, στην ουσία πρόκειται και για μια μικρή φιλοσοφική άσκηση στην παραγωγική αντιμετώπιση αυτού που μπορούμε να ονομάσουμε πολιτική απορία. Και μεγαλύτερη ιστορική απορία, σήμερα τουλάχιστον, από την ευρωπαϊκή πολιτική εννοποίηση δύσκολα θα βρούμε. Το σύνολο της συζήτησης πρόκειται να δημοσιευτεί στον «Πολίτη». Για το ίδιο θέμα κυκλοφορεί επίσης, στα γαλλικά, το πρόσφατο βιβλίο του Μπαλιμπάρ, «Europe constitution frontiere, Editions du Passant ordinaire».

Υπάρχει μια εκστρατεία εναντίον του ΟΧΙ με το επιχείρημα ότι αυτό θα φέρει τη συνολική καταστροφή, ότι η Ευρώπη θα «τελειώσει», ότι θα παραδοθεί στις ΗΠΑ και θα είναι μαριονέτα της. Ένα πιθανό ΟΧΙ μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για νέο ξεκίνημα, για μια «επανεκκίνηση» της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Υπάρχει «τέλος» σε μια διαδικασία ολοκλήρωσης, που έχει ξεπεράσει το κατώφλι;

Πρόκειται για τον «μεγάλο άγνωστο». Είμαι διαχωρισμένος σ' αυτό το θέμα. Δεν αποβλέπω ούτε στο αλάθητο ούτε στην καθαρότητα. Θα ήθελα να το συζητήσω, με τις αμφιβολίες μου και την αμηχανία μου...

Θα επιχειρήσω να αντιμετωπίσω τα ερωτήματα διδοχικά και από τις δύο σκοπιές, ώστε να τις σταθμίσουμε. Λέγοντας ότι το ΟΧΙ θα είναι μια καταστροφή, το γαλλικό ή το ολλανδικό ή το ΟΧΙ περισσότερο χωρών (από νομικής απόψεως μια και μόνη χώρα αν απορρίψει το σύσταγμα αρκεί ώστε να μπλοκαριστεί σε συνολική ευρωπαϊκή κλίμακα), αυτό συνδέεται με τους μηχανισμούς εγγυήσεων ή δημοκρατικών ψευδο-εγγυήσεων, οι οποίες μεταφράζουν στην πράξη ένα είδος αμοιβαίας εξουδετέρωσης της κοινοτικής διάστασης που από τη μεριά μου θένω να ονομάζω ομοσπονδικία.

Εξάλλου, είμαι ένας φεντεραλιστής, υπό την επιφύλαξη να συζητηθεί το περιεχόμενο της Ομοσπονδίας, υπό την οποία προφανώς προστατεύονται συμφέροντα και αντιλήψεις, που δεν τα ομογενοποιώ αλλά, σαν ένα αμάλγαμα. Δεν λέω ότι ο εθνικισμός είναι ένας όρος απόλυτα μειωτικός ως τέτοιος. Ο γάλλος κομμουνιστής που δίνει την ίδια σημασία με εκείνη της ακροδεξιάς; Δεν θα έλεγα ποτέ κάτι τέτοιο. Όταν μιλάω για τα καταστροφικά ενδοχόμενα αποτελέσματα ενός μπλοκαρίσματος στο ευρωπαϊκό σύστημα, καταλαβαίνουμε τι πάει να πει αυτό... Μου φαίνεται όμως ότι πρέπει επίσης να θέσουμε το συμμετρικό ερώτημα για τις καταστροφικές συνέπειες της υιοθέτησης ενός μη-συντάγματος με την ονομασία «ευρωπαϊκό σύνταγμα», τις καταστροφικές συνέπειες του ΝΑΙ ή των κάθε είδους συμβιβασμών που έγιναν μεταξύ των μελών της Συνταγματικής Συνέλευσης. Πράγματι, επιχειρήσαν να επιτύχουν ένα κείμενο, όπου οι διάφορες ανταγωνιστικές θέσεις που υπάρχουν στην Ευρώπη να γίνουν αποδεκτές ταυτοχρόνως, την τελευταία στιγμή. Οι Άγγλοι επιβάρυναν τις αγγλικές, οι Ισπανοί, οι Πολωνοί κ.λπ. Οι Γάλλοι επίσης επιβάρυναν τροποποιήσεις της τελευταίας στιγμής. Ακόμα μια φορά, δυο βήματα πίσω. Σκέφτομαι λοιπόν ότι πρέπει να θέσουμε το ερώτημα των καταστροφικών συνεπειών της υιοθέτησης ενός συνταγματικού κειμένου αυτού του είδους.

Προφανώς, όταν εξετάζουμε την σημερινή κατάσταση της Ευρώπης, τείνουμε να ταλαντευόμαστε ανάμεσα σε μια στάση κάπως κυνική που λέει ότι η Ευρώπη είναι ένας επάδωνος διαρκής συμβιβασμός, λίγο η πολύ εξελικτικός μεταξύ εθνικών συμφερόντων και σε κάποιον βαθμό κοινωνικών επίσης. Υπάρχουν οπαδοί της Ευρώπης καθαρά ως εργαλείου της φιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, οι οποίοι προσδιορίζουν ως προταχικό σκοπό την κατασκευή ενός υπερκρατικού εξοπλισμού, ώστε να μπορεί να εμβάλλει στα κράτη, ειδικά, την απορρύθμιση, την διάλυση των κοινωνικών πολιτικών, την ευθυγράμμιση σε νομικές καταστάσεις που προτιμά η ελεύθερη αγορά. Υπάρχουν επίσης, φυσικά, χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ελλάδα ίσως, που ελπίζουν αντίθετα να λειτουργήσουν σαν ένα είδος φράχτη, σαν σχετική προστασία, ώστε να φρενάρει η φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση ή να διευθετηθεί, παρά να επιταχυνθεί. Αυτή, είναι η ιστορία της ευρωπαϊκής οικοδόμησης από την αρχή.

Φυσικά, αυτό δεν ισχύει σε κάθε συγκυρία. Όταν λέμε ότι η Ευρώπη είναι απ' το ξεκίνημά της μια φιλελεύθερη κατασκευή, ξεχνάμε ότι η Ευρώπη στρεφεται, επίσης υπέρμετρα, σε κατασκευές προγραμμάτων κοινής δημόσιας πολιτικής, βολονταριστικά, που δεν είχαν καθαρά φιλελεύθερο χαρακτήρα. Μετά, ξεχνάμε να πούμε ότι αυτό δεν είχε την ίδια σημασία στα χρόνια του '60, που ήταν χρόνια ευημερίας, στα οποία οι ευρωπαϊκές χώρες επαφελούνταν ακόμα απ' τη θέση τους στην παγκόσμια αγορά, και στα χρόνια του 2000 και μετά, στα οποία, αντίθετα, οι ζώνες επιταχυνόμενης ανάπτυξης του καπιταλισμού βρίσκονται εκτός ευρωπαϊκού χώρου.

Εν συντομία, μπορούμε να είμαστε κυνικοί και να λέμε ότι αυτό θα συνεχίζεται όπως πριν. Θα υπάρχουν ζητήματα υπό διαπραγμάτευση, ελαστικά, αλλά εύκολα κι άλλα δύσκολα. Θα εξαρτηθεί τελικά από τον συσχετισμό δυνάμεων. Πάντα έτσι γίνεται. Αυτό που λέω, βέβαια, είναι μια άποψη, η οποία ελπίζω να μην είναι θύμα ενός φιλοσοφικού πάθους, μιας φιλοσοφίας της Ιστορίας. Μπορούμε επίσης να θεωρήσουμε ότι πλησιάζουμε, ταυτόχρονα σε παγκόσμια και σε ευρωπαϊκή κλίμακα, σ' ένα σημείο αναστροφής, σε μια στιγμή αλήθειας, όπου ακριβώς η Ευρώπη δεν μπορεί πλέον να συνεχιστεί όπως πριν. Για να πούμε τα πράγματα καθαρά, ή θα βάλουμε ή θα τσακιστεί. Ή θα επινοήσει μια πολιτική ιδέα που θα είναι καθαρή, που θα έχει υπερασπιστές οι οποίοι θα έχουν δινήμεις επαρκώς ισχυρές για να την επιβάλλουν. Αν αποταθεθούμε απ' αυτή τη δεύτερη προοπτική, προφανώς η άποψη ότι το ΝΑΙ μπορεί να έχει αποτελέσματα επίσης καταστροφικά σαν κι αυτά που καταλογίζουν στο ΟΧΙ γίνεται μια άποψη λίγοι ανησυχητική, θα έλεγα το ίδιο ενοχλητική, αφού παίρνει τη σημασία μιας «χαμένης ευκαιρίας». Και δεν είναι σίγουρο ότι στην ιστορία οι χαμένες ευκαιρίες ξαναβρίσκονται εύκολα.

Αν ξαναγυρίσουμε στην άλλη πλευρά, αν αναλογιστούμε την άποψη που αναπτύσσουν ορισμένοι υπερασπιστές του ΟΧΙ σύμφωνα με τους οποίους η ευκαιρία να ψηφίσουμε ΟΧΙ μπορεί να είναι ευκαιρία μιας κάποιας ανάταξης, μιας επανεκκίνησης. Ουσιαστικά αυτό επιστρέφει στον αποστολέα το επιχείρημα που αφορά την ευρωπαϊκή οικοδόμηση. Είμαστε εμείς που με το ΟΧΙ μας συνεχίζουμε την οικοδόμηση της Ευρώπης και όχι εσείς με το ΝΑΙ σας. Εδώ, πάλι είμαι ανήσυχος: Υπάρχει ένα στοιχείο που με πείθει σ' αυτό το επιχείρημα, ένα επιχείρημα ρησικίνδυνο, ένα επιχείρημα ίσως πολιτικά αμφίσημο ή δύσκολο να χειραγωγηθεί, επειδή στρέφεται στον λάϊκισμό, στη

πολιτικού πεδίου. Είναι ένα επιχείρημα που γεννιάζει ενίοτε επικίνδυνα με την ιδέα ότι η πολιτική τάξη είναι διεφθαρμένη, ότι αναπροσωπεύει μια νομιμότητα χωρίς νομιμοποίηση, δηλαδή συγγενεύει με τα λάϊκίστικα επιχειρήματα, και όμοια ομοίως με επιχειρήματα φασίζοντα.

Όμως πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχει ένα αληθινό πρόβλημα δημοκρατικού ελλείμματος της Ευρώπης. Να αναγνωρίσουμε ότι δεν υπάρχουν πολλοί τρόποι να θέσουμε τον δάκτυλο επι των τύπων των ήλων του δημοκρατικού ελλείμματος, παρά με τρόπο που κάνει κακό, που σοκάρει, που κάνει αισθητό ότι αρνείσαι καμιά φορά τις διαδικασίες δημοψηφισμάτων, οι οποίες είναι λάϊκη διαβούλευση. Αυτό αυτή την άποψη, ναι, είμαι αρκετά αισθητός στο επιχείρημα της θεικότητας ή της αποτελεσματικότητας του ΟΧΙ. Αλλά από μια άλλη πλευρά, αυτό που με ανησυχεί προφανώς και δηλώνω ξανά, σε ποίο σημείο καθορίζομαι αν θέλετε, πιστεύω για το ΟΧΙ ότι δίνει ώθηση στην ευρωπαϊκή συγκρότηση, έστω με τρόπο εμβρυσικό, αλλά τελικά ορατό. Η αρνητική ψήφος εξεταζόμενη αποτελεί έναν φορέα, επαρκώς σαφή, των στοιχείων της επαγώνησης και του εναλλακτικού. Και δυστυχώς δεν είμαι και τόσο πεπεισμένος ότι έτσι είναι. Δεν είμαι και τόσο πεπεισμένος ότι είναι αυτή η περίπτωση ούτε στη Γαλλία εσωτερικά ούτε ακόμα περισσότερο στο πώς θα εισπραχθεί το ΟΧΙ πανευρωπαϊκά.

Από το ΝΑΙ έχει υπέρ του την αντίληψη ότι είναι ένα ΝΑΙ ευρωπαϊκό, ενώ το ΟΧΙ μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα ΟΧΙ δορυβάτης, στο όνομα της κυριαρχίας του καθεώς.

Είναι λοιπόν ζήτημα μετεκλογικής ερμηνείας;

Ναι, ως ένα βαθμό είναι ζήτημα μετεκλογικής ερμηνείας, αλλά αυτή εξαρτάται κατά ένα μέρος από διάφορους λόγους. Από αυτή την άποψη μπορούμε να πούμε πως ό,τι καλύτερο υπάρχει στην αριστερά, στους υπερασπιστές του ΟΧΙ αυτή τη στιγμή στη Γαλλία ταλαντεύεται μέχρι σ' έναν ούτοπο βολонταρισμό, που συχνά είμαστε κοντά του και που ιστορικά επανέρχεται για να υποβάλλει ότι κατά βάθος οι όροι μιας επαναπροσθήκης της ευρωπαϊκής συνθήκης πάντα σε άλλες βάσεις απέχουν πολύ απ' το να συντρέχουν. Ένας φίλος μου, που συζητάμε, μου είπε ότι θα ψηφίσει ΟΧΙ χωρίς πρόβλημα. Πρώτα, δεν ενδίδει σε εκβιασμούς και δεύτερον σκέφτεται ότι στις σημερινές συνθήκες οι όροι της ευρωπαϊκής πολιτικής οικοδόμησης δεν συντρέχουν. Θα χρειαστούν 50 χρόνια και σεις αν ο υπολόγος κόσμος συμφωνεί, να προχωρήσουμε σε πανευρωπαϊκή κλίμακα συνολικά, από την Πορτογαλία μέχρι την Πολωνία και από τη Σουηδία μέχρι την Ελλάδα, κάτι σαν θέληση αλλαγής που θα ονομάζαμε μεταρρυθμιστική ή επαναστατική - ανάλογα με τη χρήση αυτών των όρων - συγχρόνως πλειοψηφικά και με ικανοποιητική ομοφωνία, απ' την οποία είμαστε ακόμα μακριά. Ή αλλιώς πρέπει να πιστεύουμε ότι ορισμένοι εθνικοί πολιτικοί που επιλέγουν ΟΧΙ όχι τόσο για λόγους πεποίθησης ή τακτικής θα έχουν την ικανότητα να κινήσουν τα πράγματα την επαύριο αμέσως, σε περίπτωση μπλοκαρίσματος της συνταγματικής διαδικασίας, πράγμα που δεν το πιστεύω.

Όλα ο κόσμος γνωρίζει ότι αυτό το είδος επιχείρηματος είναι επικίνδυνο, αφού πρόκειται για επιχείρημα που ταλαντεύεται από το ένα άκρο στο άλλο του

δημαγωγία. Πιστεύω ότι έχει την αξία του, το υποστήριξε ένα άρθρο της «Mond» δημοσιευμένο σε περιοίτη θέση με τίτλο «ΟΧΙ, για τη δημοκρατία». Αρετή του ΟΧΙ είναι να θυμίζει τελικά στο σύνολο της ευρωπαϊκής πολιτικής τάξης ότι υπέχει κάτι σαν ευρωπαϊκό λαός, πραγματικά ή δυνητικά, που ξεπάζει με αφορμή αυτή την υπόθεση, που μένει απληροφόρητος, δεν ρωτήθηκε, που του συμπεριφέρονται σαν μάζα χειραγωγώσιμη από μια πολιτική τάξη, πολιτικοοικονομική, κυρίως πολιτική, τελείως αποκοιμημένη από κάθε λάϊκη βάση και που έχει ως κύριο σκοπό να παραμείνει στην εξουσία. Θέλω να πω, να κατέχει χωρίς αντίπαλο, χωρίς έλεγχο τη στρατηγική θέση στο σύστημα των θεσμών της Ευρώπης, δηλαδή τη θέση του μεσολαβητή, του αναγκαίου ενδιάμεσου ανάμεσα στην υπερέθνική γραφειοκρατία από τη μια μεριά και τις εθνικές πολιτικές τάξεις από την άλλη. Αυτή είναι η θέση που κατέχει η ευρωπαϊκή πολιτική τάξη. Προσπάθει να αποφύγει τους μετασχηματισμούς, που δεν θα είναι εύκολοι, που θα αθροίσαν τον ευρωπαϊκό λαό ή τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς να παρεμβαίνουν, να αναμνησθούν σε όσα συμβαίνουν σε αυτόν το στρατηγικό τόπο.

Αρα το ΟΧΙ πραγματικά μπορεί να έχει μια όψη αγνήτακας δημοκρατικής και υγιή, που επιμένει ότι δεν πρέπει να μας διαχειρίζονται σαν να είμαστε αυτόματοι ψηφοφόροι κι ότι δεν είμαστε κορόδια.

Όλα ο κόσμος γνωρίζει ότι αυτό το είδος επιχείρηματος είναι επικίνδυνο, αφού πρόκειται για επιχείρημα που ταλαντεύεται από το ένα άκρο στο άλλο του

Επιμέλεια-μετάφραση: Μιχάλης Μπαρτσιδής